

Kudrna, Jaroslav

[Cacciatore, Guiseppe. Storicismo problematico e metodo critico]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1994, vol. 43, iss. B41, pp. 115-117

ISBN 80-210-1069-X

ISSN 0231-7664

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107074>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Veliký rozsah Blankeho práce způsobil určitou nevyrovnanost. Některé kapitoly trpí velkou popisností, v dalších případech máme dokonce dojem, že čteme recenze historických prací. Přes veškeré tyto nedostatky nutno ale uznat, že po dlouhou dobu zůstane Blankeho práce základním dílem k dané problematice.

Jaroslav Kudrna

Giuseppe Cacciato re: *Storicismo problematico e metodo critico*. Napoli 1993, 426 s.

Neapolské kulturní prostředí – včetně univerzity – je již od minulého století známo tvořivým rozpracováváním podnětů z německého idealismu, modifikovanými studiemi, jež se zabývají neapolským rodákem G. B. Vicem; ne náhodně působil v Neapoli největší italský myslitel konce 19. století a první poloviny 20. století B. Croce.

V této tradici pokračuje i skupina filozofů neapolské univerzity Friedricha II., v jejímž čele stanul v šedesátých letech P. Piovaní a po jeho smrti F. Tessitore, G. Cacciatore a řada mladších spolupracovníků. Ti se zabývají především německým historismem, formujícím se v linii Humboldt, Schleiermacher, Dilthey a Troeltsch. Sami mluví – a Cacciatore to objasňuje především studiemi o třech posledních spisech F. Tessitoreho – o kritickém historismu, tj. historismu, který má umožnit pochopit objektivizaci života, postižení momentu praxe v historickém poznání a přesazení historické problematiky do problematiky věd o člověku. V oblasti ideologicko politické lze tento druh historismu zařadit mezi typy liberálního myšlení a to především pro jeho názory na omezenou funkci státu s důrazem, který klade na úlohu lidské individuality.

V Cacciatoreho statích, jež byly koncipovány v posledních patnácti letech a jež jsou nyní znovu zveřejněny v tomto svazku, není náhodou ústřední postavou Dilthey, pod jehož zorným úhlem interpretuje Cacciatore především Vica, Humboldta, Droysena a ukazuje na meze Diltheyovy interpretace Hegela, na vztah Diltheye k Husserlovi a konečně na vlivy Diltheye na Ortegu y Gassetta a Cassirera.

Tak např. ve studii Vico a Dilthey soustředil Cacciatore nejen Diltheyovy a Vicovy soudy, nýbrž snažil se řešit ve smyly Diltheyově i otázku, k jakým typům myslitelů lze Vica zařadit. Chápe jej ve směru racionalizace náboženského pojetí dějin, aniž ho ovšem přiřazuje k osvícencům, nýbrž spíše k racionalistům 17. století, a to i v souvislosti s mysliteli, jež dnes nejsou příliš známi, kteří se však zabývali – jako v Neapoli působící C. Severino – vysloveně přírodovědnou problematikou.

Vica proto nelze zařadit do stejné linie jako německý idealismus, o což usiloval Croce. Podle Diltheye se Vico spíše nalézá mezi historismy. Vico dokázal postihnout dialektický vztah mezi jednotlivým a obecným, byl si vědom vztahu přírodovědního poznání k poznání historickému a stal se především původcem myšlenky, že pravdivě a učiněné se převracejí (*verum et factum conventuntur*), myšlenky, která zaujala Horckheina, Habermase a M. Riedela.

Diltheyovým pohledem se Cacciatore řídí i v názorech na Humboldta. Dilthey totiž Humboldtovi přiznal zásluhu o zavedení intuitivního pohledu na dějiny a prosazení principu historické individuality. Dilthey spojuje Humboldta s Pestalozzim a Fichtem a přičítá Humboldtovi zásluhu o srovnávací antropologii a analýzu linguistických struktur. Humboldt modifikoval i Kantovu filozofii, snažil se spojit Kantovo východisko rozumu s vlastními historickými skutečnostmi. Humboldt proto nemůže být přiřazen k romantikům; je spíše myslitelem, který stojí mezi Kantem a romantiky, dodejme osvícenstvím a romantiky. V tomto smyslu není příliš vzdálen Hegelovi, i když ovšem pracuje s jinou pojmovou aparaturou. Odtud některé společné rysy s Gervinem a Droysenem, kteří, jak ukazuje dnešní západoněmecká historiografie, se odlišovali od Ranka.

Humboldt jinak ovšem anticipoval historismu, dovedl nalézt spojující články mezi dialektikou a empirií, mezi množstvím historických údajů a formou, mezi subjektem a objektem.

Cacciatore pochopil plně význam Diltheyovy práce o mladém Hegelovi, především učení o objektivizaci, výrazu a porozumění a současně i meze Hegelovy dialektiky.

Stejně tak objasnil Cacciatore inovační prvky, jež vnesl do pojetí historismu Droysen ve své Historik. Droysen se nově pokusil autonomii vlastních historických postupů, a to především s ohledem na autonomii lidské individuality, morálního světa, který staví do opozice ke světu přírody. Historii pak přísluší vyšší úkol než hledat to, co se v minulosti stalo. Je vědou, jež může postihnout pohyb morální sféry. Může používat i generalizujících postupů, postihnout totalitu historického dění, nemusí se omezovat jen na politické dějiny, nýbrž musí do historického pohledu zařadit i ekonomii, církevní dějiny a umění.

U Droysena se nejedná tak o empirismus, nýbrž o pojmově ztvárněnou empirii. Dilthey vykazuje s Droysenem shody při kritice pozitivismu Th. Buckla, kdy oba – Dilthey ovšem více z filozofických pozic – ukazují na autonomii historického poznání.

Speciálně se Cacciatore zabývá Diltheyovou typologií světových názorů. Ukazuje, že Dilthey hledal nejen vztah mezi filozofií a různými pojetími světa, nýbrž i jejich vztah k vlastnímu životu, životním náladám, a to ve v souvislosti s národními, státními, případně i rasovými souvislostmi.

Také Cacciatoreho stať o Troeltschovi je koncipována z hlediska tradičního historismu. Zkoumá Troeltsche především pod aspektem toho, jak se mu podařilo postihnout rysy nové doby. Fakticky jde o proces, který osvobodil nové kvality, o proces, který započal již ve středověku a v němž rozhodující úlohu sehrála renesance a reformace. Tento proces vedl k novému pojetí státu, k racionalizaci právních struktur, k novým ekonomickým formám.

V dalším se Cacciatore zabývá vztahem Rickerta k Diltheyovi. Rickert po vzoru Windelbanda odmítal Diltheyovu tezi, že základní vědou historického poznání je psychologie, a snaží se historické poznání logizovat, přičemž zdůrazňuje, že historické poznání je vždy poznáním individuálního. Rickert vytýkal Diltheyovi, že zaměnil gnozeologický aspekt aspektem empiricko-psychologickým. Nechce tím však říci, že by se Dilthey vymykal Kantově transcendentální filozofii, ale podle Cacciatoreho rozšiřuje pohled o základní zkušenosti psychologické.

Rozdíl mezi Diltheyem a Rickertem se týká i vlastního pojetí porozumění. Rickert orientuje porozumění především v závislost na kulturních hodnotách, kdežto Dilthey spojuje porozumění se samotným prožitkem (Erlebnis) a navíc s útvary objektivního ducha.

Na rozdíl od Rickerta byl Dilthey zvláště v pozdní své tvorbě ovlivněn Husserlem, s nímž se mimo jiné shodoval i v odporu k naturalisticky pojímané psychologii. Dilthey se však zastavil na poloviční cestě, nebyl schopen dát psychologii fenomenologickou podobu. Setkání s Husserlem však Diltheyovi umožnilo nově pojmut antinomii mezi zážitkem a objektivitou, vědomím a skutečností, čili vztahem subjektivního a objektivního ducha.

Některé prvky vlivu pozdějšího Diltheye ukazuje pak Cacciatore na příkladu Ortegy y Gasset a E. Cassirera. Ortega se zabýval výslovně Diltheyem. V Revista del Occidente v letech 1933–1934 se mu značně věnoval a považoval za jeho přednost, že se dotkl celé totality lidské přirozenosti a osvětlil existenci historického. Prokázal také, že samotné historické poznání závisí na vůli. Vytýká mu však, že chtěl lidskou podstatu pochopit jen na základě historie.

Orteguv přístup k historii je širší než u Diltheye, má v sobě více antropologických prvků. Zajímavá jsou pak u Ortegy kritická zhodnocení Heideggerovy filozofie. Týká se to především Heideggerova pojetí „byti k smrti“. Podle Ortegy se nedá život redukovat pouze na tento existenciál; život je všestrannější, nelze jej žít jen v úzkosti, nýbrž v radosti a hře.

Cacciatore pak ukazuje, že Dilthey zásadně ovlivnil Cassirera jednak v pojetí znaku, jednak v samotném pojetí historismu, jehož vznik neodtrhoval o osvětenství.

Z toho, co jsme uvedli, vyplývá, že Cacciatore postřehl nově podstatné problémy historismu 19. a 20. století. Činí tak ve spojení erudice filozofické s erudicí historickou. Jeho koncentrace na Diltheye je skutečně rozhodující, poněvadž v Diltheyovi máme před sebou myslitele, který předjal problematiku, jež se v současnosti stává aktuální. Vezměme jen skutečnost, jak pojímal historismu s souvislostmi a osvětenstvím a že jako první dovedl použít Husserlových kategorií znaku

a významu z hledisek historického poznání. Bude ovšem nutno prozkoumat, jak se vliv Diltheye obrazil u dalších myslitelů. Mám zde na mysli především rané spisy Mannheimovy a pak některé německé literární historiky a historiky umění.

Jaroslav Kudrna

Wilhelm Weischedel: *Zadní schodiště filozofie*. Překlad Jiří Horák, vyd. VOTOBIA 1992 (místo vydání neuvedeno).

Spis německého profesora filozofie v Tybinkách a na FU Berlín W. Weischedela (1905–1975) vydaný v roce 1975 již názvem pojmenovává svou metodu: výstup k filozofům po „zadním schodišti“. Tak se lze s nimi setkat neokázale a poznat je tak, „jací jsou“, s jejich lidskými chybami a současně s jejich velkolepými a poněkud dojemnými pokusy dostat se nad pouhé „lidské“. Zde nám „nehrozí nebezpečí, které je typické pro hlavní schodiště, že totiž mnohdy místo toho, aby se dospělo do filozofova bytu, stojí se u kandelábrů, u atlantů a karyatid, které zdobí portál, vestibul a vstup“. Zadní schodiště bez ozdob a bez odbočení, vede přímějí k cíli, jsme-li připraveni „k vážnějšímu rozhovoru s filozofy“. Čtenář má po tomto schodišti vystoupit dvaatřicetkrát a setkat se tak s osobnostmi filozofů, vesměs reprezentativními a směrodatnými pro vývoj evropského myšlení – s Thaletem, Parmenidem a Hérakleitem, Platónem, Aristotelem, Epikúrem a Zénónem, Plótínem, Augustinem, Anselmem, Tomášem, Eckhartem, Mikulášem z Kusy, Descartem, Pascallem, Spinozou, Leibnizem, Voltairem, Rousseauem, Humem, Kantem, Fichtem, Schellingem, Hegelem, Schopenhauerem, Kierkegaardem, Feuerbachem, Marxem, Nietzsche, Jaspersem, Heideggerem, Russellem a Wittgensteinem. Lze tu tedy postrádat G. Bruna (a vůbec osobnosti renesance a reformace), trochu se zdá být opomenut klasický empirismus (chybí Bacon, Locke, Berkeley), z 19. století pak A. Comte a snad ještě leckdo jiný. Avšak asi důležitější než diskuse o „úplnosti“ výběru, který je vždy věcí autora, je ptát se na nosnost metody, která je základem onoho sledu několikastránkových svěžích medailonů, v nichž ovšem nejde jen o filozofy, ale i o jejich filozofie. Zpravidla trochu větší polovina každého medailonu je životopisná, druhá načrtává – při vši stručnosti vcelku korektně a výstižně – příslušné filozofické postoje či systémy. Ale tu vyvstává problém. Lze opravdu (tradičně) předpokládat jakousi vysvětlující jednotu „duše“ a „díla“ či dokonce fichtovsky odvozovat ráz filozofie z charakteru filozofujícího, a přitom ovšem soudit, že ona „duše“ či „charakter“ jsou zachytitelné v biografickém, ba anekdotickém, ať je sebevíc oživující a čtenářsky přitažlivé? Ostatně samy Weischedelovy medailony spíš takové tendence nepřímo implikují než plně realizují: zhušta vykazují zřetelnou cézuru mezi životopisným a filozofickým. Je tu však ještě jiná obtíž, kterou přináší sám princip medailonů: jakási vyčleněnost filozofů a filozofii ze širších dějinných i duchovně dějinných souvislostí, a pak i jistá jejich vzájemná nespojitost. Většinou tu chybějí (nebo do podružného postavení se dostávají) závažné „mimofilozofické“ předpoklady, „duch doby“, i věkovité tradice kulturní i filozofické, začlenění filozofů a filozofii do velkých lnutí atd. Vedle toho a spolu s tím medailony, ač přesně seřazeny chronologicky, jsou – lze-li to tak říci – sledem korálů, v němž je potlačena, ba snad zcela absentuje, ona šňůra, na kterou mají být navléknuty, aby mohly tvořit celek. Nebo řečeno jinak, ve smyslu obrazu schodiště a oněch dvaatřiceti výstupů: jakoby bylo třeba ke každé filozofii vystoupit vždy znovu, tolikrát, kolik je filozofů, a jakoby jeden výstup nebyl již přiblížením i k jiným, ať už příbuzným nebo protikladným myslitelům a myšlenkám. (Autor ovšem – v závěru – klade důraz i na „sestup“: rozumí jim ovšem zachování filozofických hledisek, které „jsme získali v poschodí filozofie, i pro přizemí každodenního života, ba dokonce i pro sklepy skutečnosti“ – str. 249.) Ona nespojitost medailonů pak naznačuje i jinou mez autorova postupu: jen obtíž-